

hlodavci (Rodentia)

Rodentia

- ploskochodci
- neúplný chrup, redukce špičáků, praemolárů - diastema, 1 pár řezáků-velký řezák - hlodák - nemá kořeny, stále dorůstá, tvar stoliček, dlouhé a úzké tvrdé patro, volné zuby - páčidlo
- 1003
1003 obvykle!
- pachové žlázy asi
- cca 2000 druhů, u nás 24

Svalový výběžek stejně dlouhý nebo delší než kloubní,
1 pár řezáků bez rýhy

čeled': veverkovití (*Sciuridae*)

- na lebce široké čelní kosti, z nichž vybíhá na obě strany nadočnicový výběžek a vzadu zajařmový výběžek, brachyodontní M
- na přední tlapce jen 4 prsty
- ocas pokryt delší huňatou srstí
- 1 0 2 3
1 0 1 3
- veverka obecná (*Sciurus vulgaris*)
- sysel obecný (*Spermophilus citellus*)
- svišť horský (*Marmota marmota*)

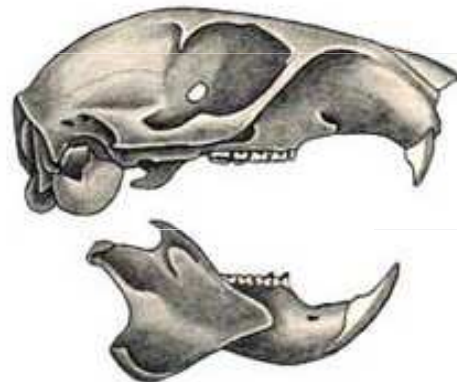
veverka obecná (*Sciurus vulgaris*)

zbarvení odlišné,
i v jednom vrhu

tmavá-vyšší polohy
rezavá-nižší pol.

brachyodontní moláry,
delší **nadočnicové výběžky**,
(±) rovný zadní okraj kostěného patra
končí v rovině s moláry (M)

sysel obecný (*Spermophilus citellus*)

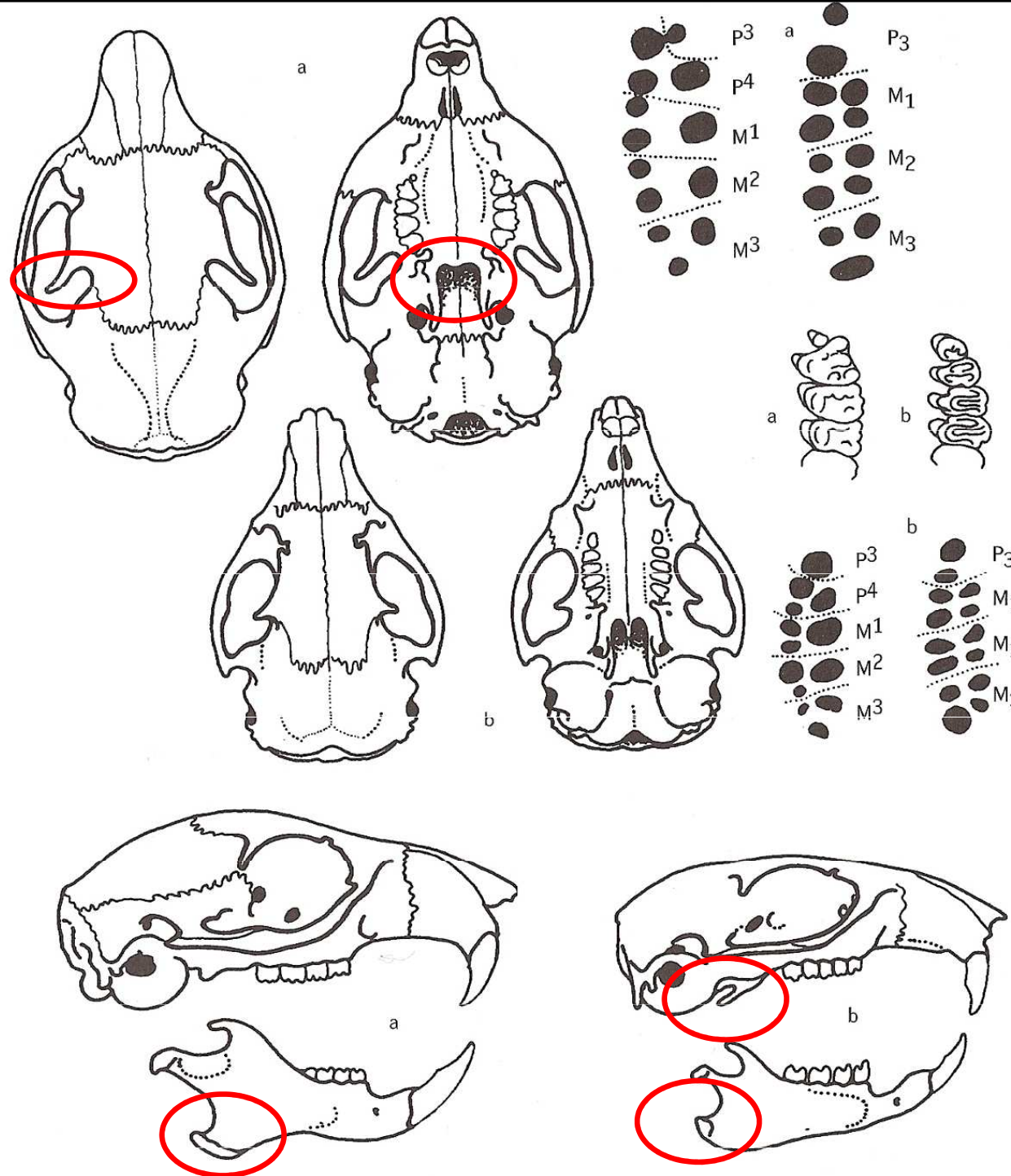

zadní okraj tvrdého patra
s hrotitými výběžky, za MM

letišť
golfová hřišťě

veverka

sysel

odlišný tvar
úhlového výběžku

Obr. 112: Lebka a určovací znaky veverky obecné (a) a sysla obecného (b)

čeleď: bobrovití (*Castoridae*)

- plovací blány mezi prsty zadních noh, svaly na uzávěr uší a nozder
- široký plochý ocas pokrytý šupinami
- všechny nohy 5 prstů
- hlodáky vpředu oranžové, malý podočnicový prostor
- stoličky bez kořenů
- 1 0 1 3
1 0 1 3

bobr evropský (*Castor fiber*)

- na severní polokouli na říčních a lužních nivách.
- Do ČR po svém vyhubení na přelomu 18. a 19. století začal vracet, migrací z Rakouska, ve druhé polovině osmdesátých let 20. století.
- přes 1200 bobrů, z toho v luzích Litovelského Pomoraví asi 300 ks a v oblasti lužních lesů jižní Moravy, od Lednicko-valtického areálu po oboru Soutok, asi 500 ks.
- Početnost bobrů kvůli absenci přirozených nepřátel a legislativní ochraně stále narůstá. Pokud aktivita bobra způsobí škodu na soukromém majetku, dovolují zákonné normy ČR zažádat o náhradu škody.

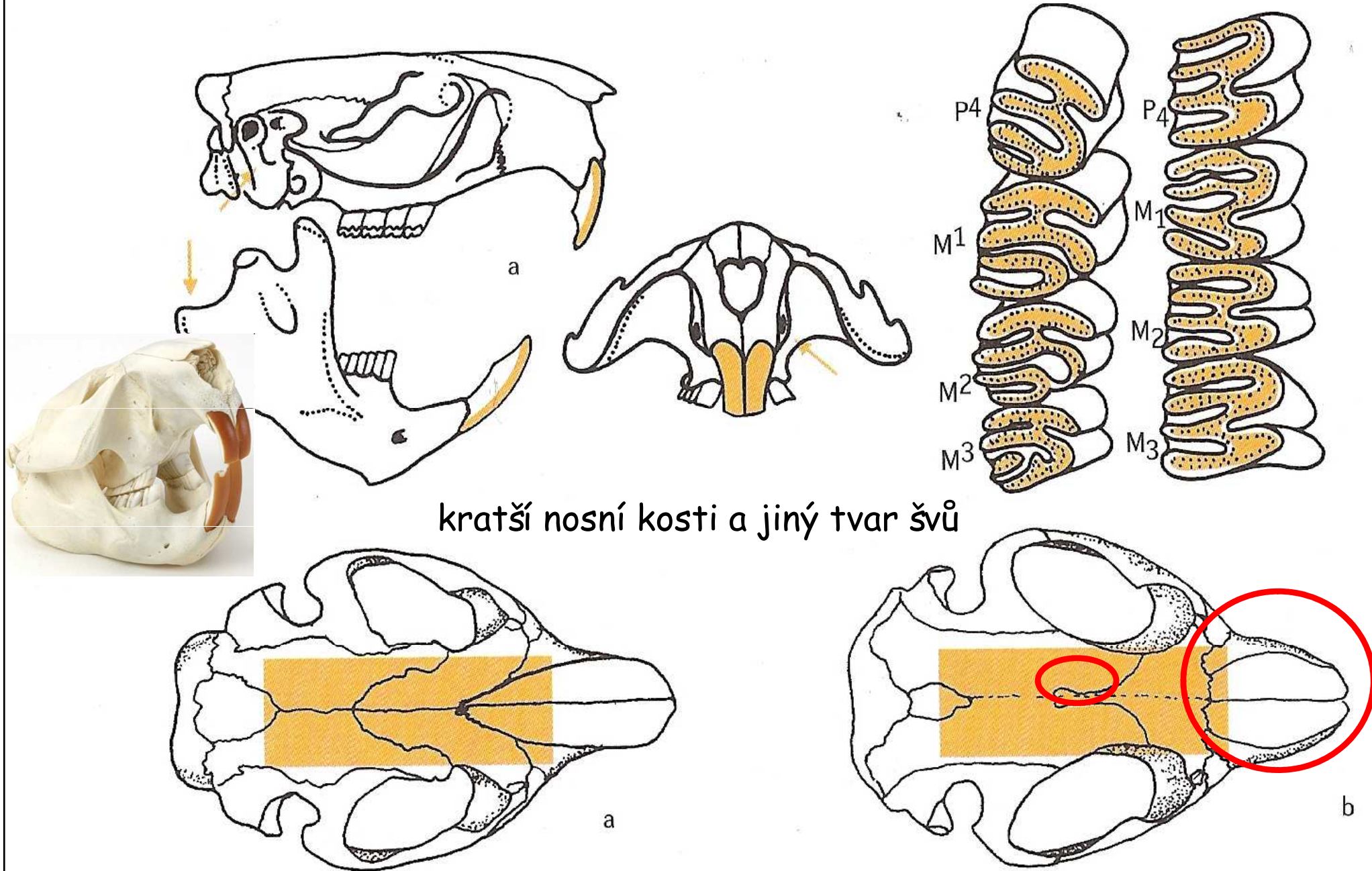

bobr evropský (*Castor fiber*)

vysoké korunky hypsodontních M, nízký a široký úhlový výběžek

kratší nosní kosti a jiný tvar švů

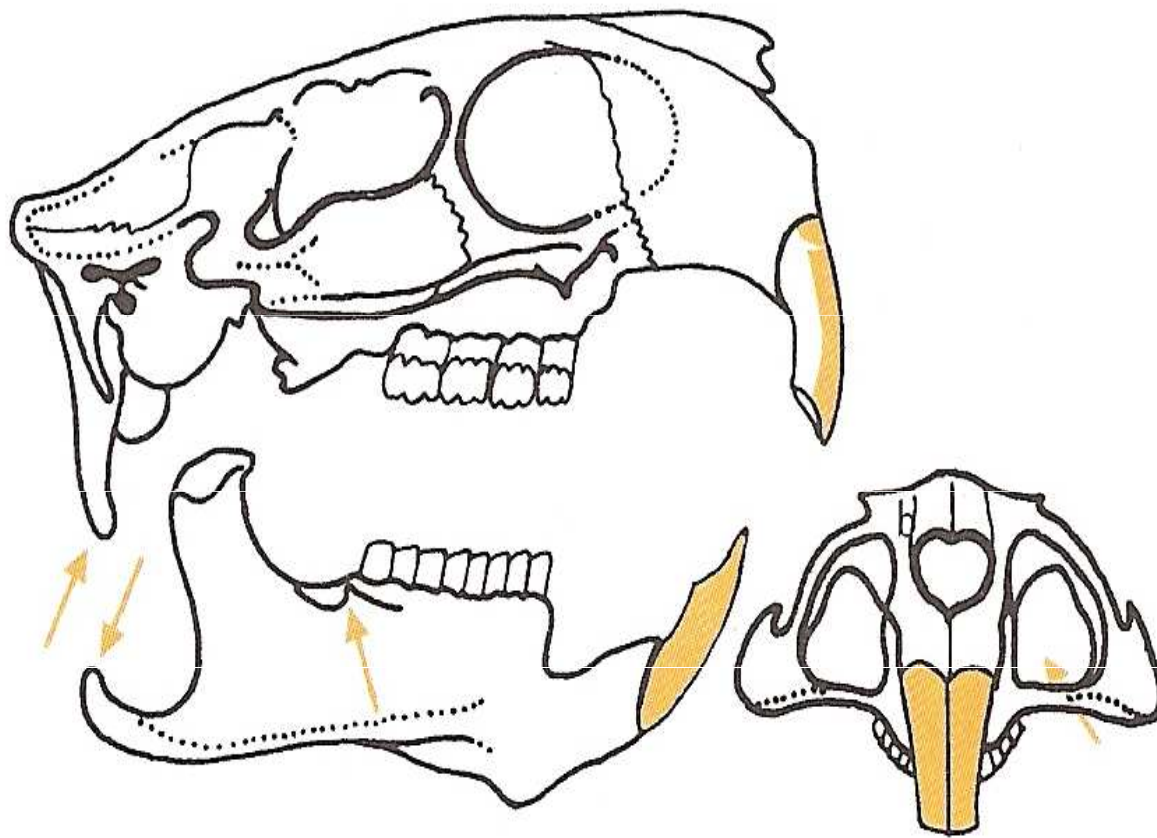
Obr. 110: Lebka bobra evropského (a) a b. kanadského (b)

čeleď: nutriovití (*Myocastoridae*)

- velcí hlodavci
- nohy s 4 prsty, na zadní noze prsty spojeny plovací blánou
- ocas na průřezu okrouhlý, není zploštělý, štětinovité chlupy
- stoličky s kořeny, na skusné ploše 4 příčné lamely, velký **podočnicový prostor vs bobr hákovitý výběžek dolní čelisti**
- vegetarián
- $\frac{1013}{1013}$
  - ◆ nutrie (*Myocastor coypus*)

Obr. 111: Lebka nutrie

redukovaný svalový výběžek,
úhlový výběžek naopak protáhlý
velké podočnicové otvory

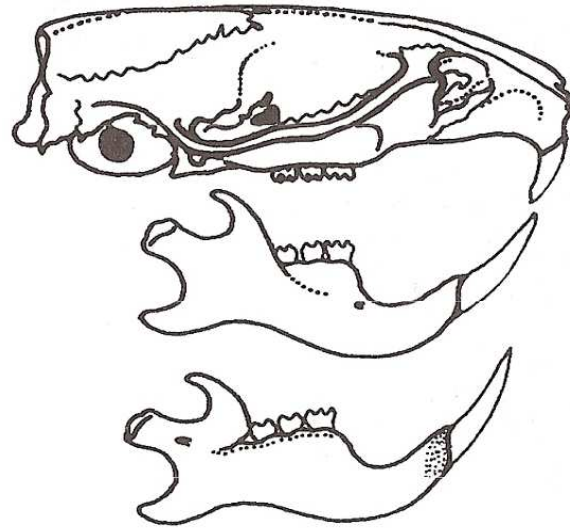
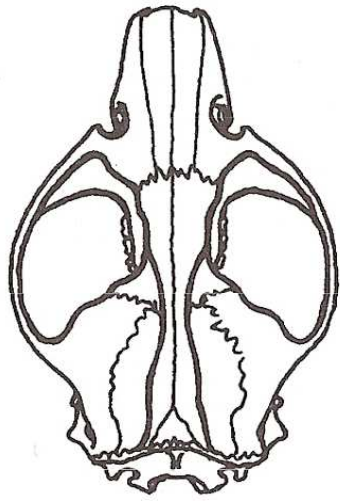
čeleď: křečkovití (*Cricetidae*)

- do stran jařmové oblouky, stoličky s kořeny - brachyodontní (nízká korunka, silné kořeny), **korunky stoliček se dvěma řadami hrbolků** a uprostřed podélnou prohlubní
- výrazné zúžení lebky mezi očnicemi
- 1 0 0 3
1 0 0 3
  - ◆ křeček polní (*Cricetus cricetus*)

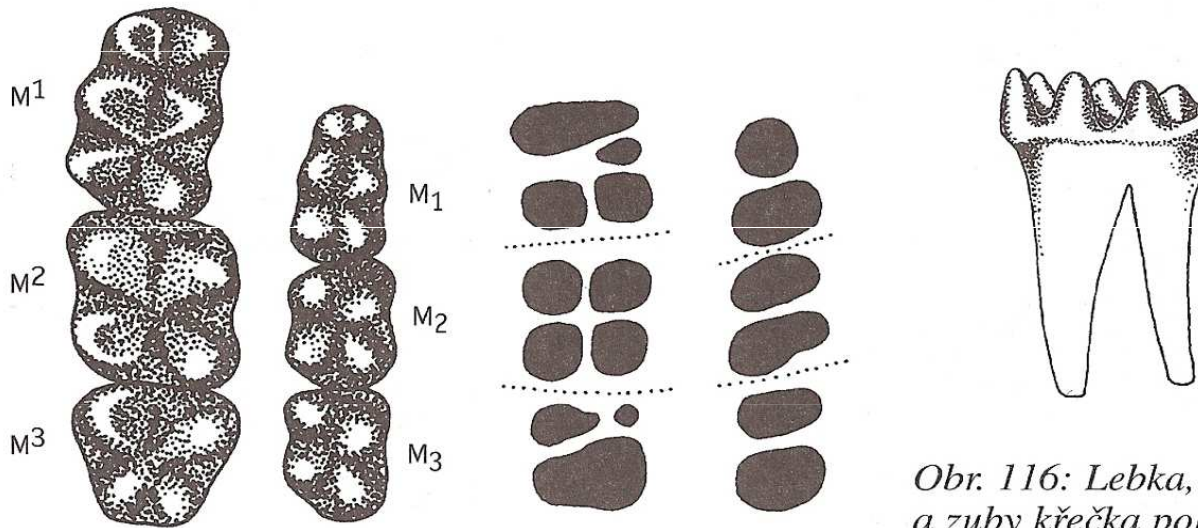

křeček polní (*Cricetus cricetus*)

podobnost s lebkou potkana
tenčí a delší svalový výběžek,
hřebeny, tvar podočnicového
otvoru (dole uzavřený)

Obr. 116: Lebka, alveoly
a zuby křečka polního

a hlavně...

hrbolky na M ve dvou podélných řadách,
dlouhý a úzký svalový výběžek

čeled': hrabošovítí (*Arvicolidae*)

6 druhů

- vysoké zuby, na vrcholcích plocha rozdělena na samostatná políčka - hypsodontní, trojúhelníková struktura třecí plochy
- nemají kořeny (až na *Myodes glareolus* a *Ondatra zibethicus*)
- krátký ocas
- krátké ušní boltce, osrstěné
- malé oči ukryté v srsti
- zakulacená lebka, svrchu rovná, hřebeny
- 1 0 0 3
1 0 0 3

čeleď: hrabošovití (*Arvicolidae*)

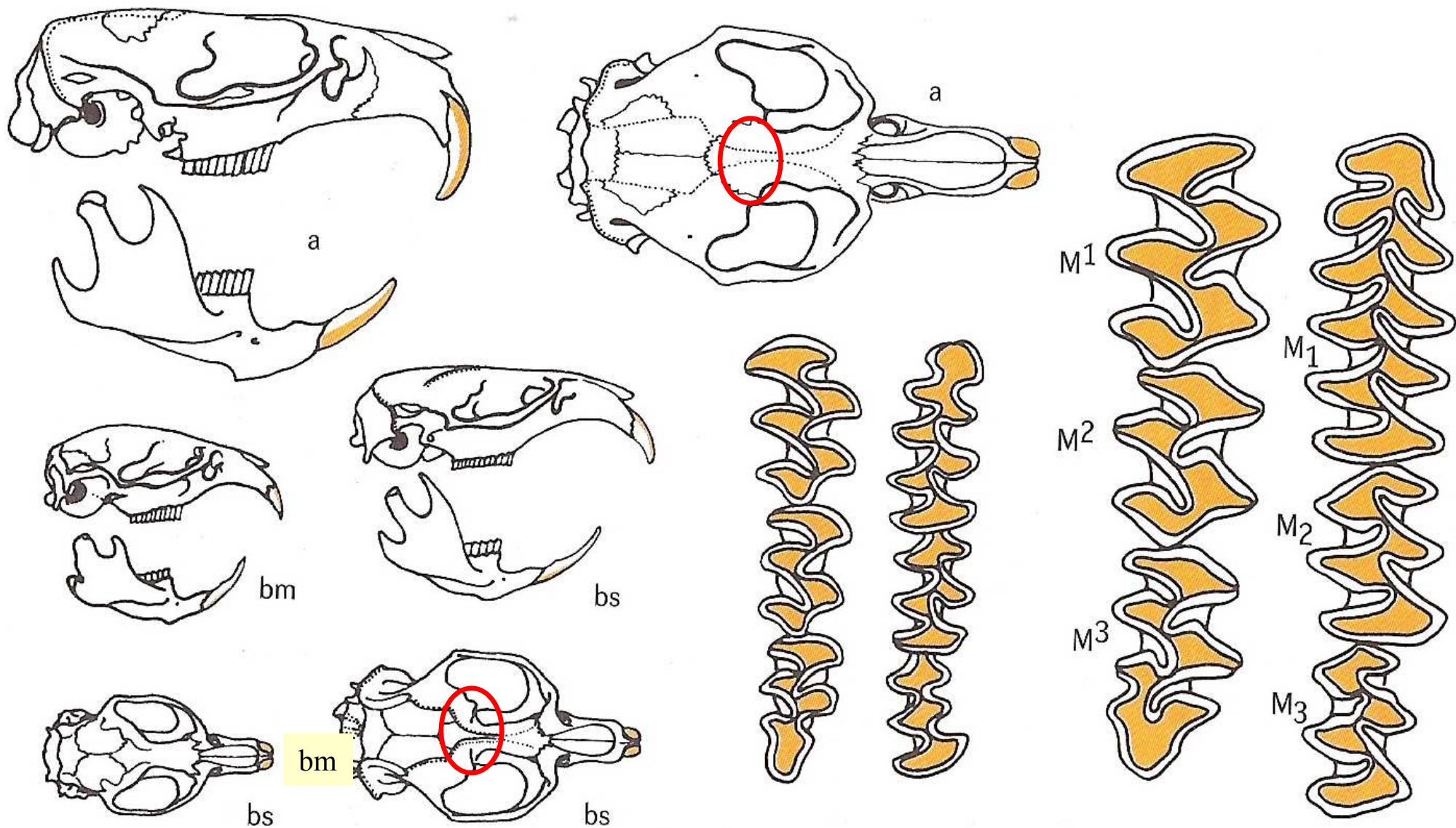
- ◆ Ondatra pižmová (*Ondatra zibethicus*) - velká lebka
- ◆ Hryzec vodní (*Arvicola terrestris*) - střední lebka
- ◆ Norník rudý (*Myodes glareolus*) - malá lebka
- ◆ Hraboš polní (*Microtus arvalis*)
- ◆ Hraboš mokřadní (*Microtus agrestis*)
- ◆ Hrabošík podzemní (*Microtus subterraneus*)

- ◆ Hrabošík tatranský (*Microtus tatricus*) Tatry, Ukrajina, Rumunsko
- ◆ malinké oči, 6 mozolů, větší než h. podzemní, Beskydy?

- ◆ Hraboš hospodárný (*Microtus oeconomus*) Německo, Polsko, Slovensko
- ◆ podobný h. mokřadnímu, ale delší ocas a zadní tlapka (přes 2 cm)

ondatra pižmová (*Ondatra zibethicus*)

soumračná, nory, kupy rákosu
škeble, jinak vegetarián
až 10 let, lov pro kůži bisam
nemá plovací blány
allochtonní,
zploštělý ocas bočně, stoličky s kořeny

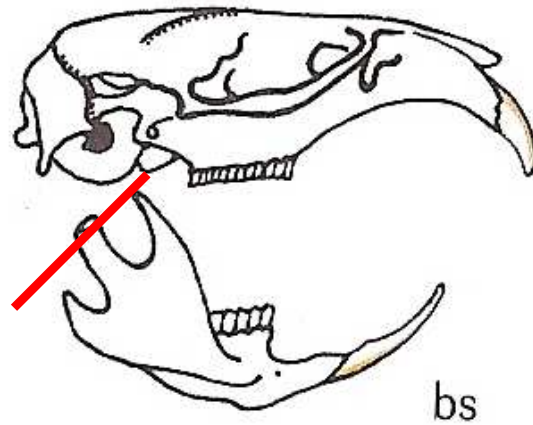

Obr. 117: Lebka a tvar třecích ploch stoliček ondatry (a) a hryzce vodního (bm – mladý jedinec, bs – starý jedinec)

hryzec vodní (*Arvicola terrestris*)

svalový a úhlový výběžek
- délka

hryzec

dlouhý ocas, malé boltce v srsti
hnědý, v nížinách černohnědý
v blízkosti vody, aktivní i ve dne
výhrabky připomínají krtiny
vegetarián, nehibernuje
hranostaj, mink

ocas krátce ostrstěný

5 mozolů na zadní noze (ostatní 6, ne *M.sub.*), hypsodontní chrup

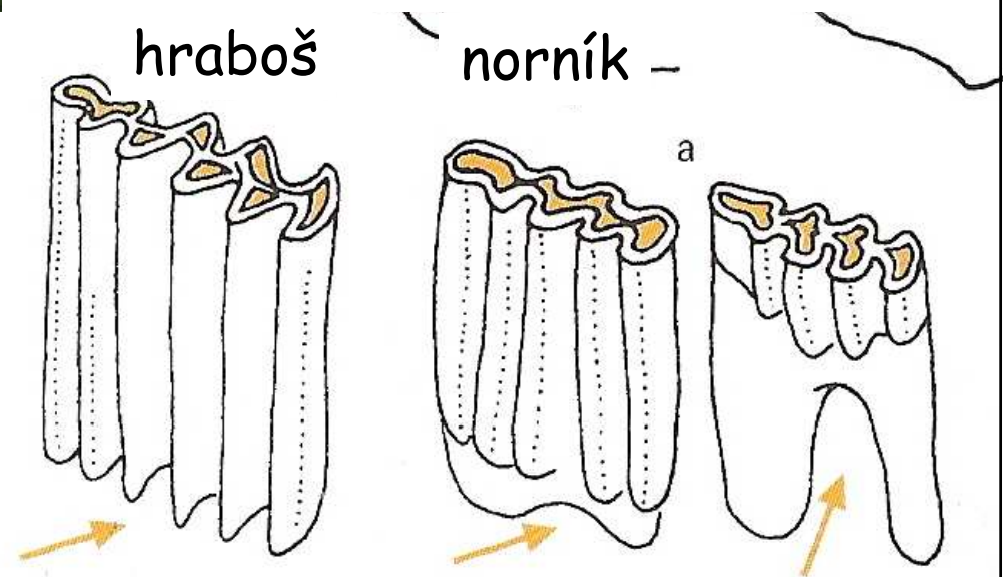
norník rudý (*Clethrionomys*) *Myodes glareolus*

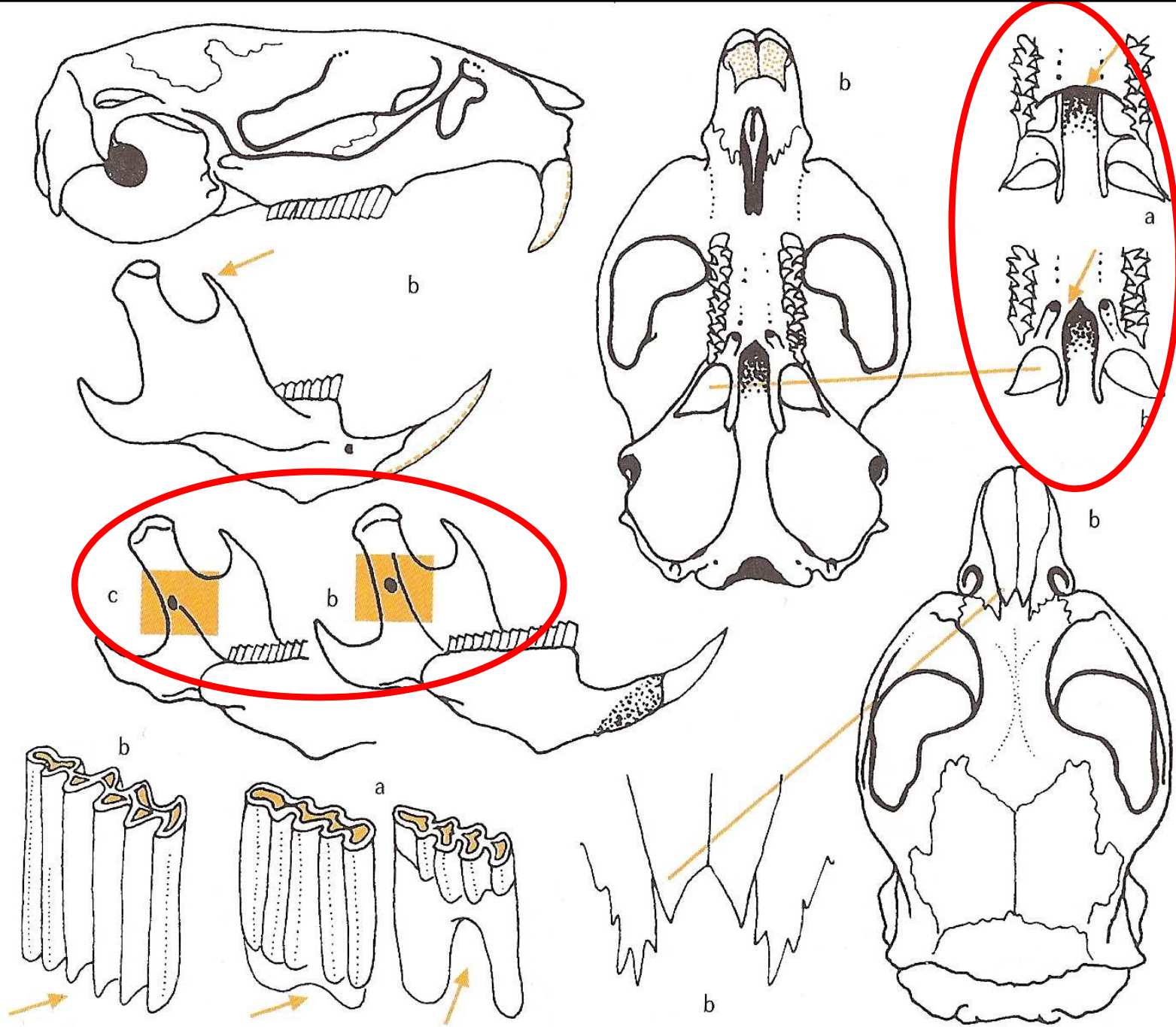
velké boltce,
delší ocas (1/2 těla)
brachyodontní s kořeny
zaoblené tvary dvůrků

loví i hmyz, více jak 1/3 potravy
leze po dřevinách
ohryz kůry v zimě

Norník - oblé hrany dvůrků, nespojené
odlišné zakončení tvrdého patra a zadní okraj čichových kostí
hraboši - mají dvůrky ostré nezaoblené

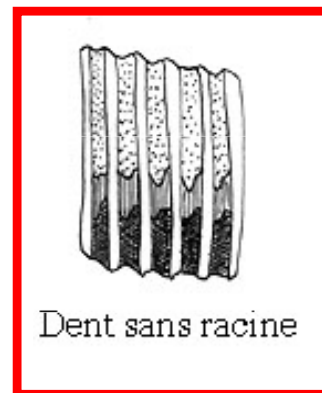

Obr. 118: Lebka hraboše a určovací znaky norníka rudého (a), hraboše polního (b) a h. mokřadního (c)

rod *Microtus* - tvrdé patro s většími prohlubněmi, hypsodontní chrup

hraboš polní (*Microtus arvalis*)

boltec pod 11 mm, husté krátké chlupy
světlá chodidla 14,5-17,5 mm
i nad horní hranici lesa, emisní holiny
2-3 hod. periody aktivity jako rejsci
výhrabky z nor, cestičky
kanibalismus, hmyz, hlavně rostlinná
potrava

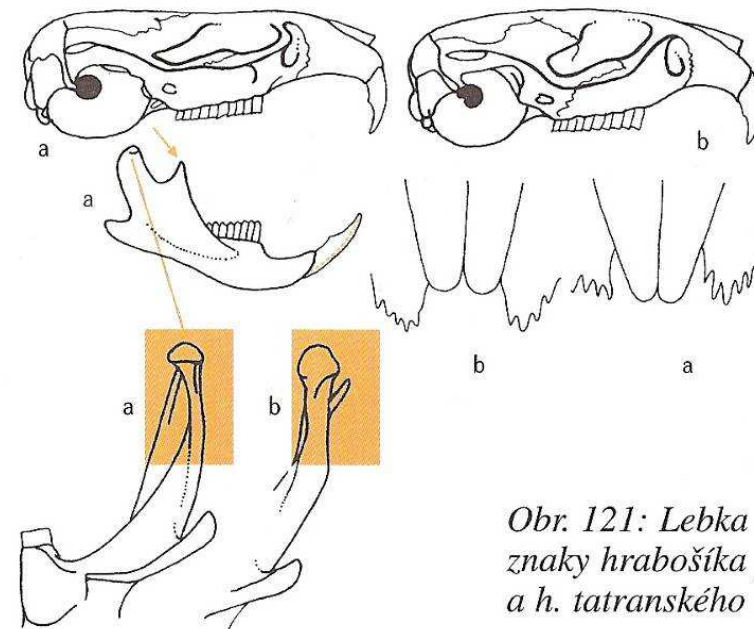

hraboš mokřadní (*Microtus agrestis*)

větší, chodidlo nad 18mm,
tmavě pigmentované chodidlo
delší řídké chlupy na boltci

hrabošík podzemní (*Microtus subterraneus*)

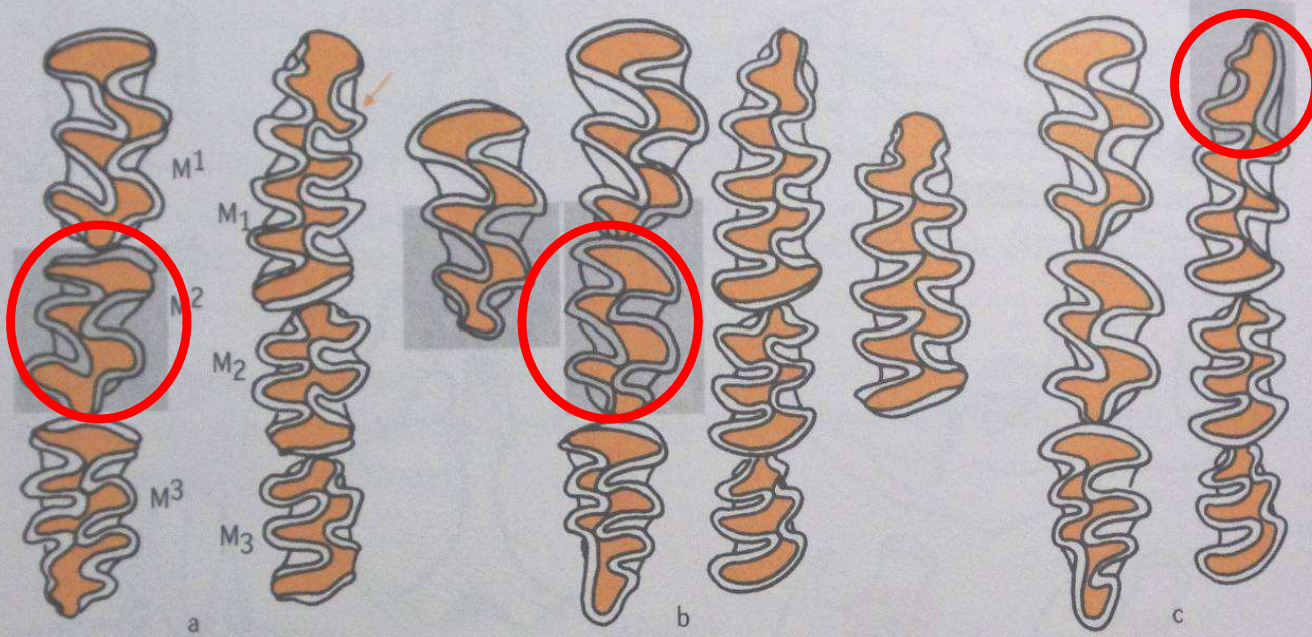

Obr. 121: Lebka a určovací znaky hrabošíka podzemního a) a h. tatranského (b)

nejmenší z našich hrabošů, malé boltce v srsti

chodidlo pod 15,5mm; 5 mozolů, splynutí dvůrků v přední části M
delší chlupy řídké na boltci, málo se pohybuje

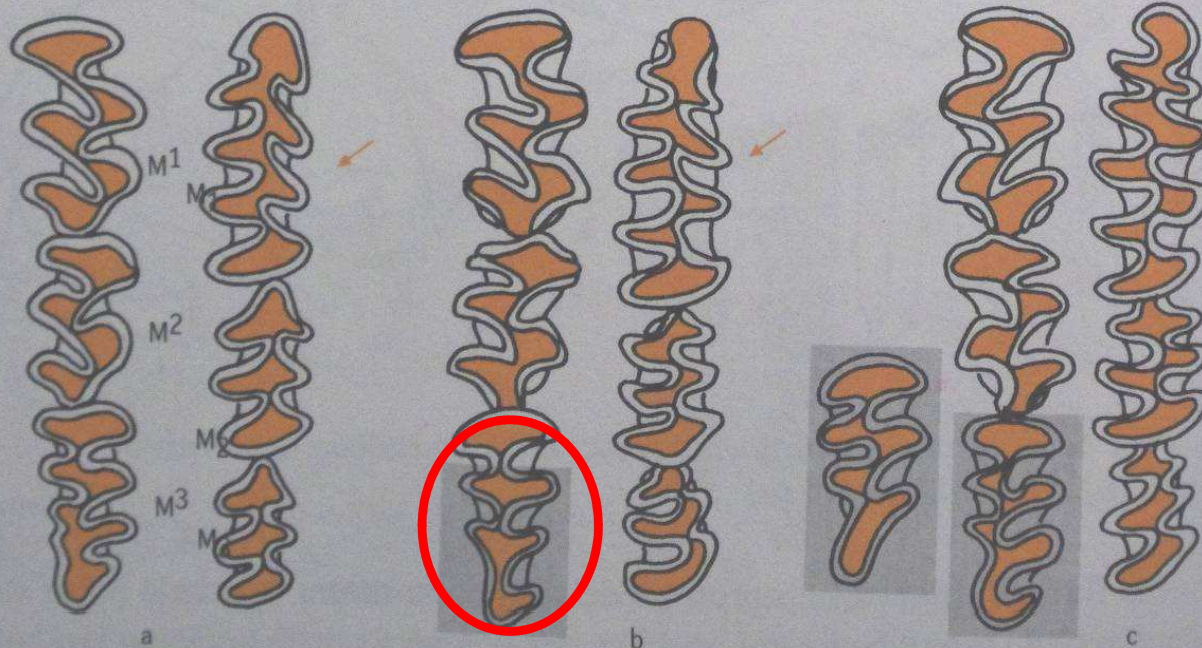
hraboš polní
 M_1 se 7-8 políčky
 M^2 se 4 políčky

h. mokřadní
 M^2 se 5 políčky
 ? otvor v dolní čelisti

h. podzemní
 M_1 splynutí dvůrků
 jinak obtížně od Marv

h. hospodárny
 tvar M_1 a hlavně 1. pole

hraboš polní   h.mokřadní   h.hospodárny

norník rudý   hrabošík podzemní   h.tatranský

čeleď: myšovití (*Muridae*)

- bunodontní chrup - oblé hrbolky ve 3 řadách (M1-3)
- dlouhý ocas
- slabě vyvinuté chlupy na ocase (šupinatý)
- boltce velké, řídce ochlupené
- velké oči
- lebka vybíhá v rypáček
- 1 0 0 3
1 0 0 3

Muridae

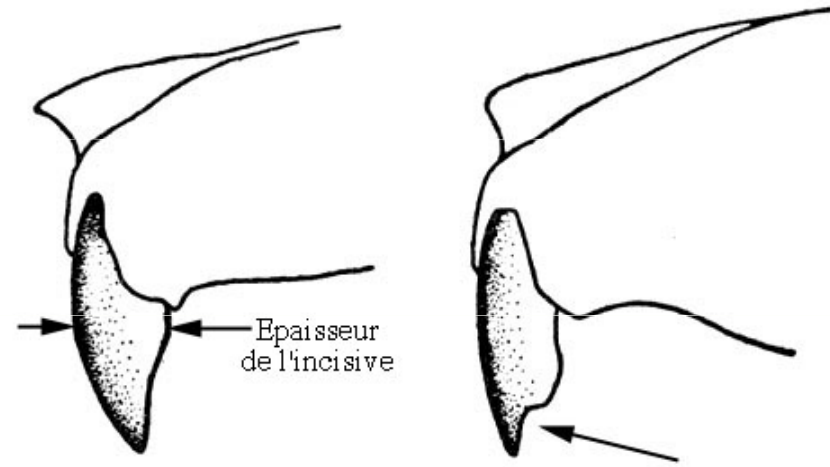
chybí sagiální a meziočnicový hřeben
slabé jařmové oblouky
oblá lebka

čeleď: myšovití (*Muridae*)

- ◆ Potkan (*Rattus norvegicus*)
- ◆ Krysa (*Rattus rattus*)
- ◆ Myš domácí (*Mus musculus*)
- ◆ Myšice lesní (*Apodemus flavicollis*)
- ◆ Myšice křovinná (*Apodemus sylvaticus*)
- ◆ Myšice malooká (*Apodemus uralensis (microps)*)
- ◆ Myšice temnopásá (*Apodemus agrarius*)
- ◆ Myška drobná (*Micromys minutus*)

myšice (*Apodemus* sp.) vs myš (*Mus* sp.)

Myšice lesní (*Apodemus flavicollis*)

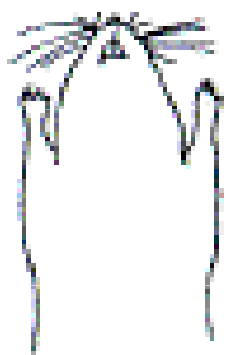
Myšice křovinná (*Apodemus sylvaticus*)

A

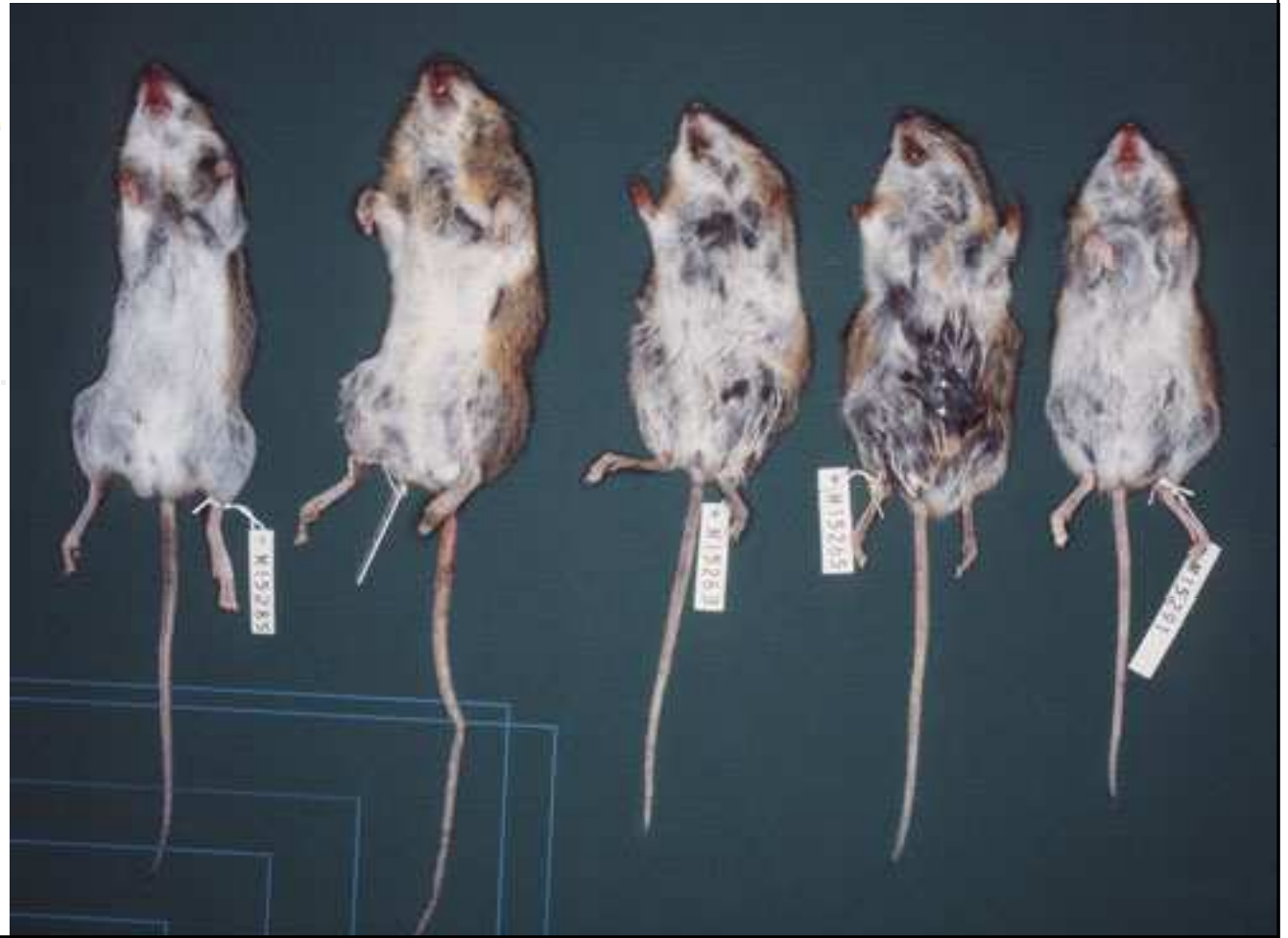
B

C

D

myšice křovinná (*Apodemus sylvaticus*)

ocas kratší těla, méně kontrastní, skvrna malá podlouhlá i chybí

myšice lesní (*Apodemus flavicollis*)

určení? tlapka nad 24mm, dlouhý ocas,
žlutá skvrna se větví u nohou a napojuje na bok

myšice temnopásá (*Apodemus agrarius*)

myšice malooká (*A. uralensis (microps)*)

kratší ocas, tmavý pásek,
menší řezákový otvor,
nadočnicové lišty

menší uši, tlapka 18,5-19,5mm,
nížiny J Moravy, stepní,
dvoubarevný ocas

Apodemus

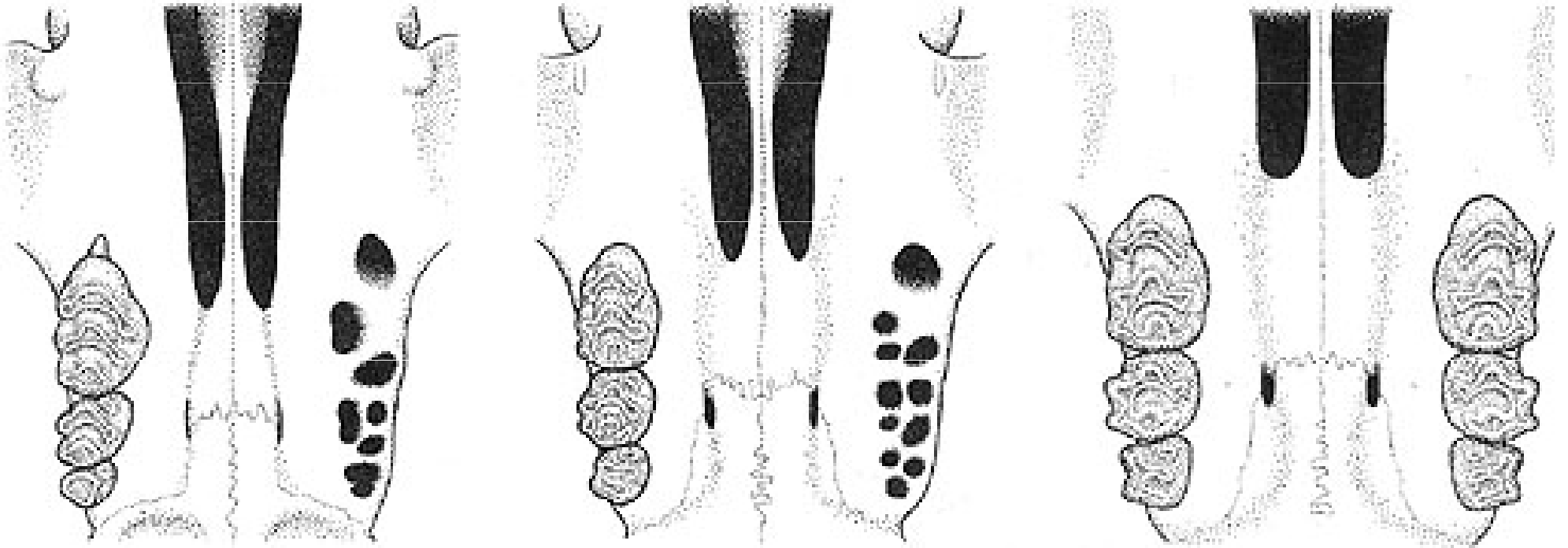
krátký řezákový otvor nedosahuje k přednímu okraji M^1

Aagr - nadočnicové lišty, nejmenší řezákový otvor

Asyl - spolehlivě neodlišitelné od M^{fla} , šíře a délka M^1

Aura - jiné meziočnicové zúžení, oblejší očnicový otvor

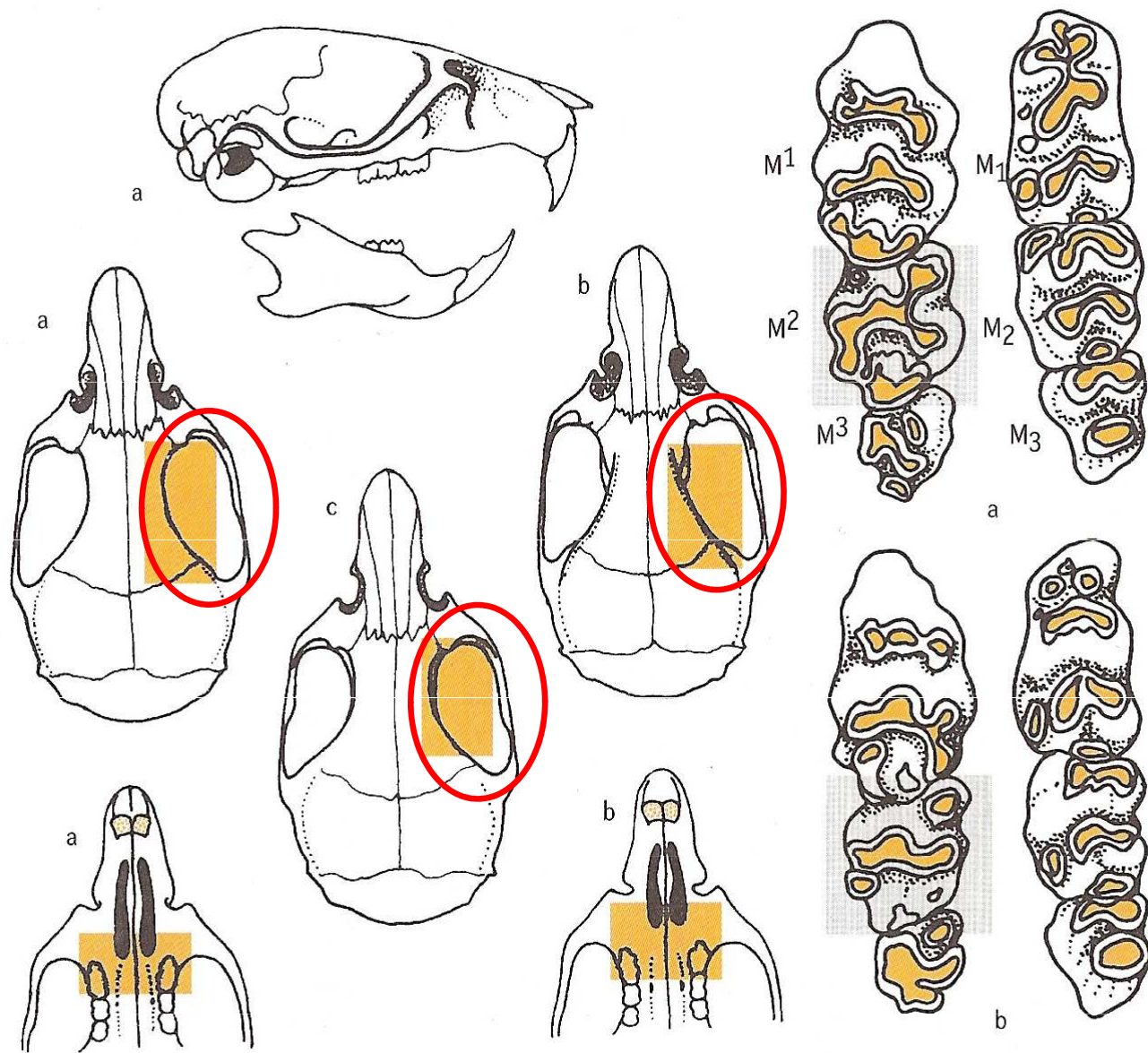
rostrum

lesní/křovinná

temnopásá

Mus spp.

Obr. 126: Lebka a určovací znaky myšice křovinné (i lesní) (a), m. temnopásé (b) a m. malooké (c)

rozdílné tvary očnic

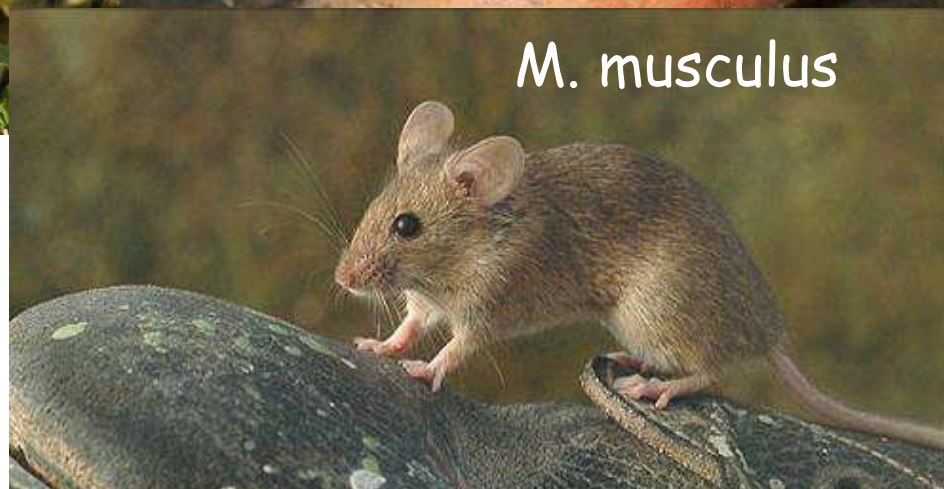
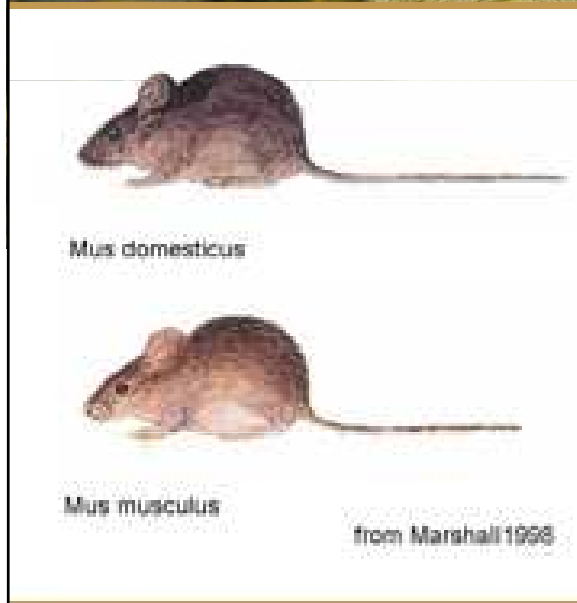
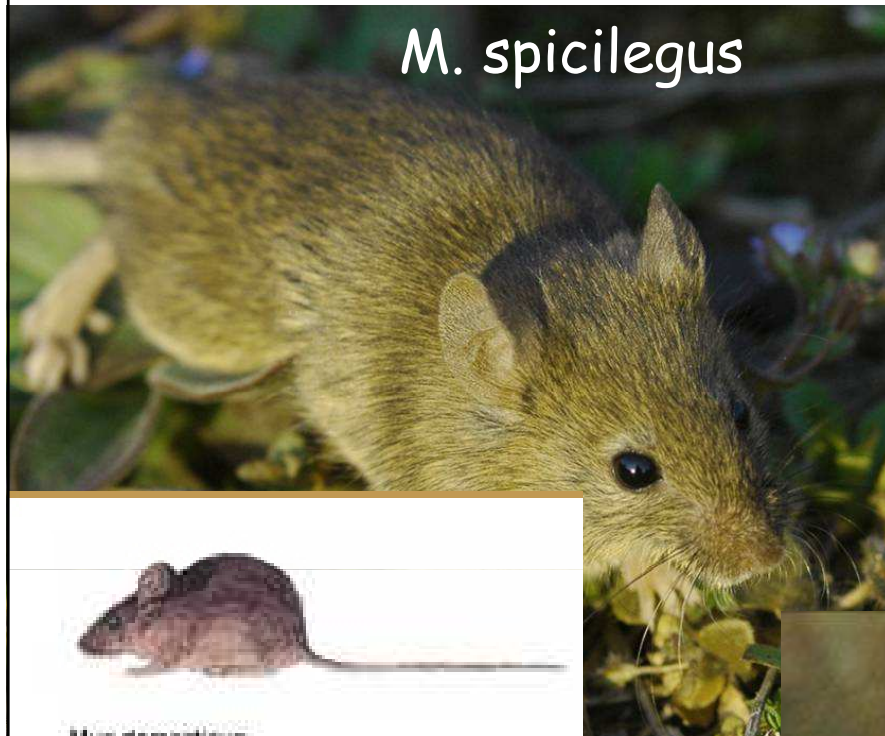
myš domácí (*Mus musculus*)

kratší ocas, bílé břicho

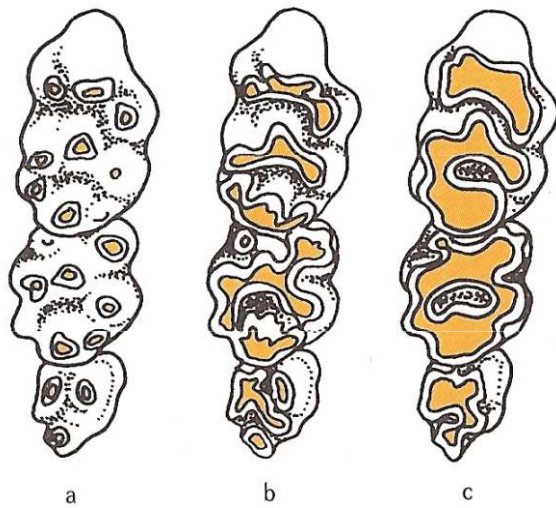
myš západoevropská (*M. domesticus*)

ocas stejný jako tělo či delší, tmavší břicho

myš panonská (*M. spicilegus*), kratší ocas, bílé břicho

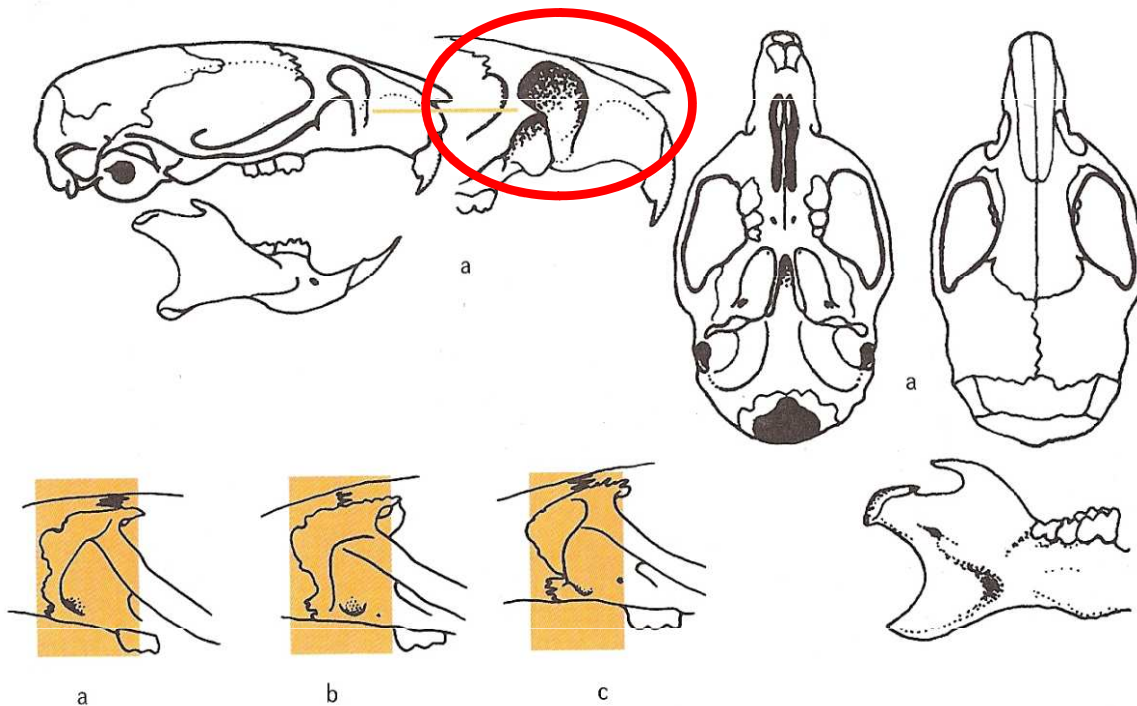

Mus - zářez na řezácích Mdom vs Mmus obtížně - rozdílný tvar jařmového oblouku

Obr. 122: Schéma obrusu zubů u myšovitých hlodavců: a – mladý jedinec, b – středně starý jedinec, c – starý jedinec

Mus (myš): lebka s velkým podočnicovým otvorem (obr. 123a), dlouhými nosními kostmi i řezákovým otvorem, jehož zadní okraj daleko přesahuje spojnici předních okrajů M^1 , věčtý šev vytváří ostré hroty. M^1 má 3 a M_1 2 kořeny, na vnitřní straně horních řezáků je zhruba pravouhlý zářez.

Obr. 123: Lebka myši domácí (a) a určovací znaky myši západoevropské (b) a *m. panonské* (c)

myška drobná (*Micromys minutus*)

žlutavá, dlouhý ovíjivý ocas, drobné boltce

- M_1 - Apodemus, 2 alveoly
- M_1 - *Micromys*, 3 alveoly

potkan (*Rattus norvegicus*)

ocas kratší než tělo, boltce při přehrnutí nedosahují k očím, šedohnědý hřbet

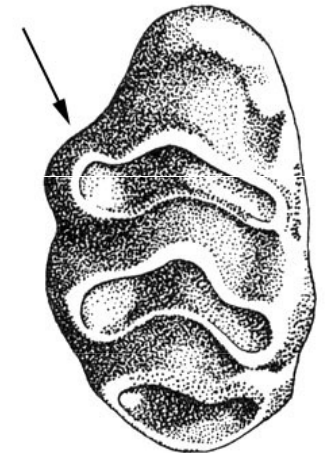
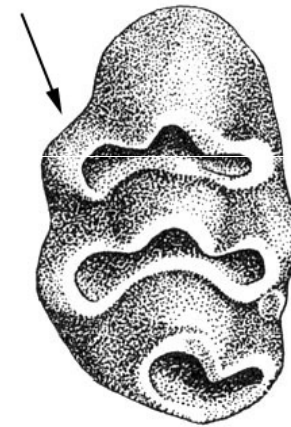

krysa (*Rattus rattus*)

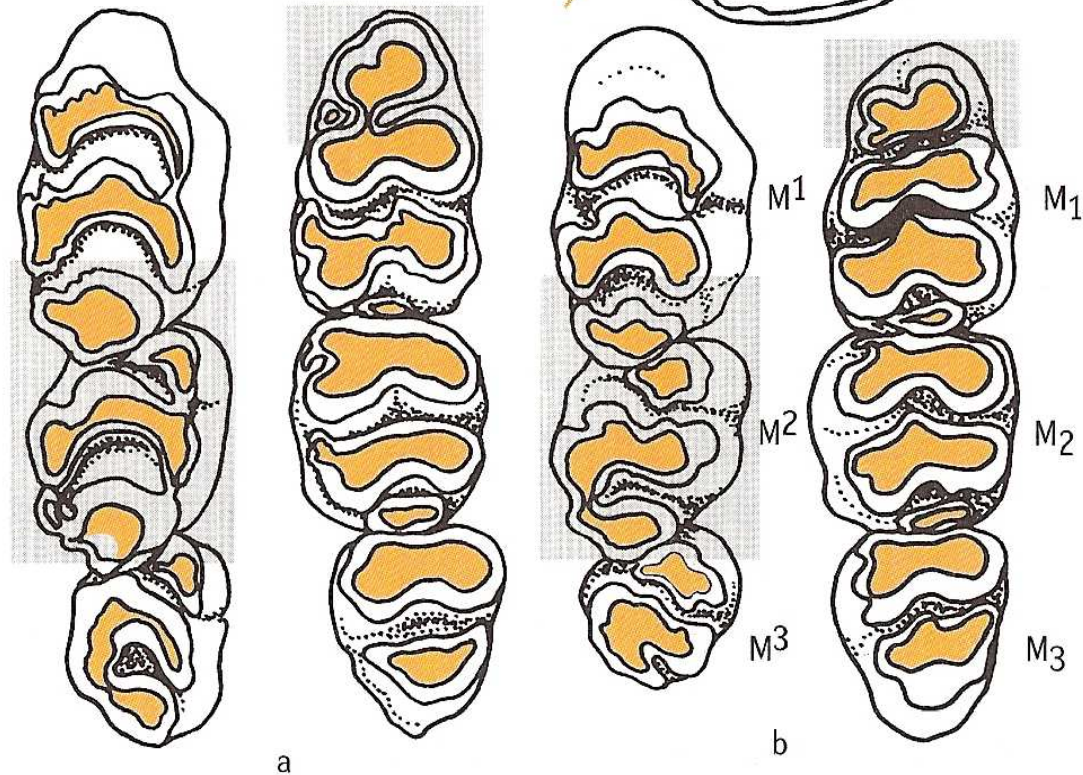
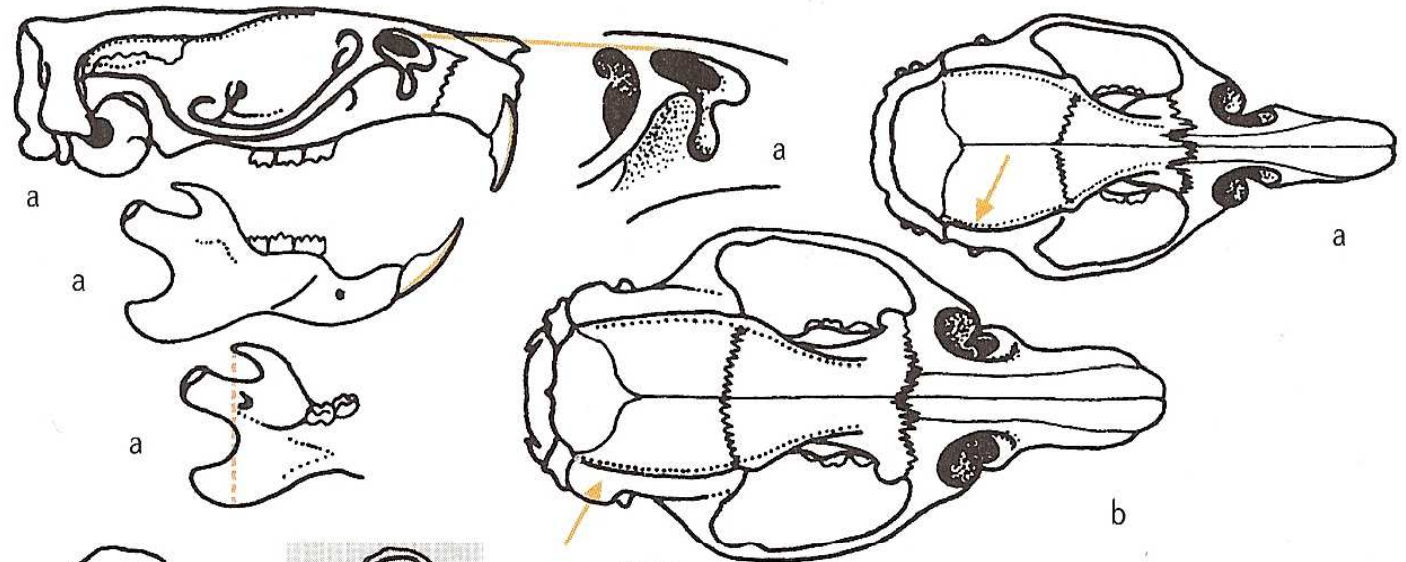
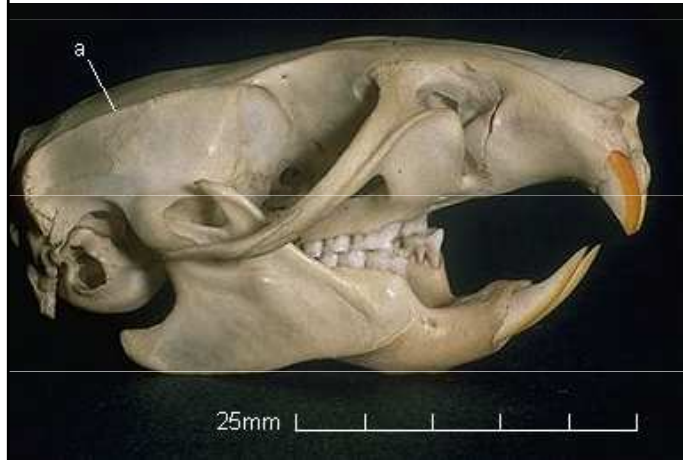
krysa

potkan

delší ocas, boltce k očím, hřbet černý či šedý, hlava protáhlá

Rrat - delší řezákový otvor po okraj M^1 , Rnor ho má kratší

Obr. 127: Lebka a určovací znaky krysy obecné (a) a potkana (b)

Rattus rattus

longer than rest of body

slender

big

big

pointed

Tail

Body shape

Ears

Eyes

Snout

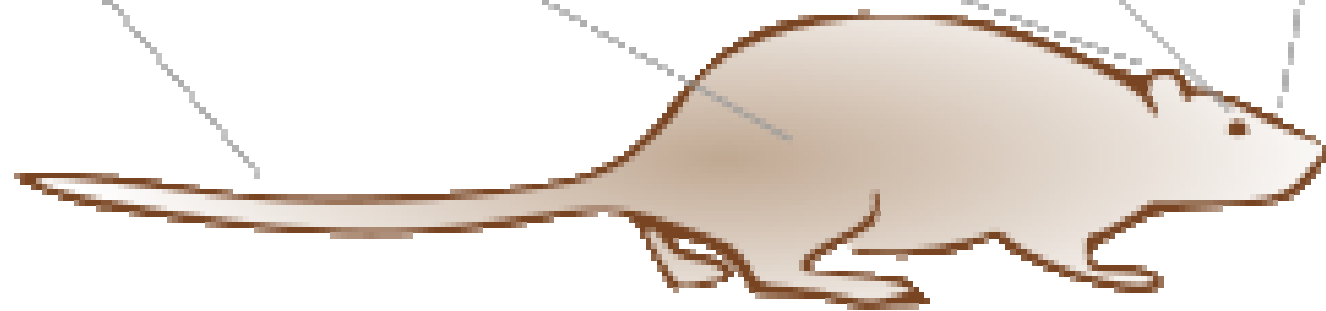
shorter than rest of body

sturdy

small

small

slanted

Rattus norvegicus

čeled': myšivkovití (Zapodidae)

nebo nověji tarbíkovití (Dipodidae)

- drobní, dlouhý ocas, prodloužené zadní končetiny
- na přední noze 4 prsty
- stoličky mají kořeny- brachyodontní, na skusné ploše hrbolky jako u myšovitých

- 1 0 1 3
1 0 0 3

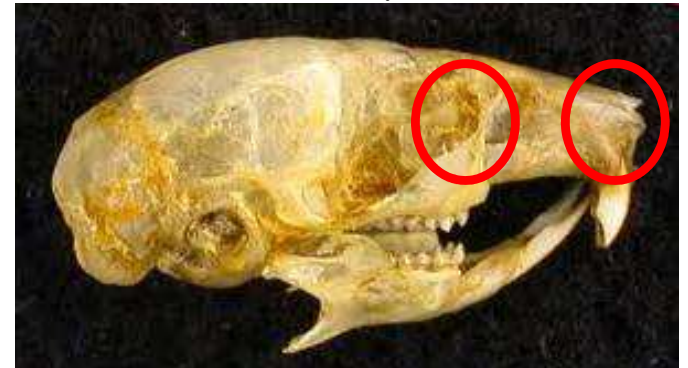
- ◆ myšivka horská (*Sicista betulina*)

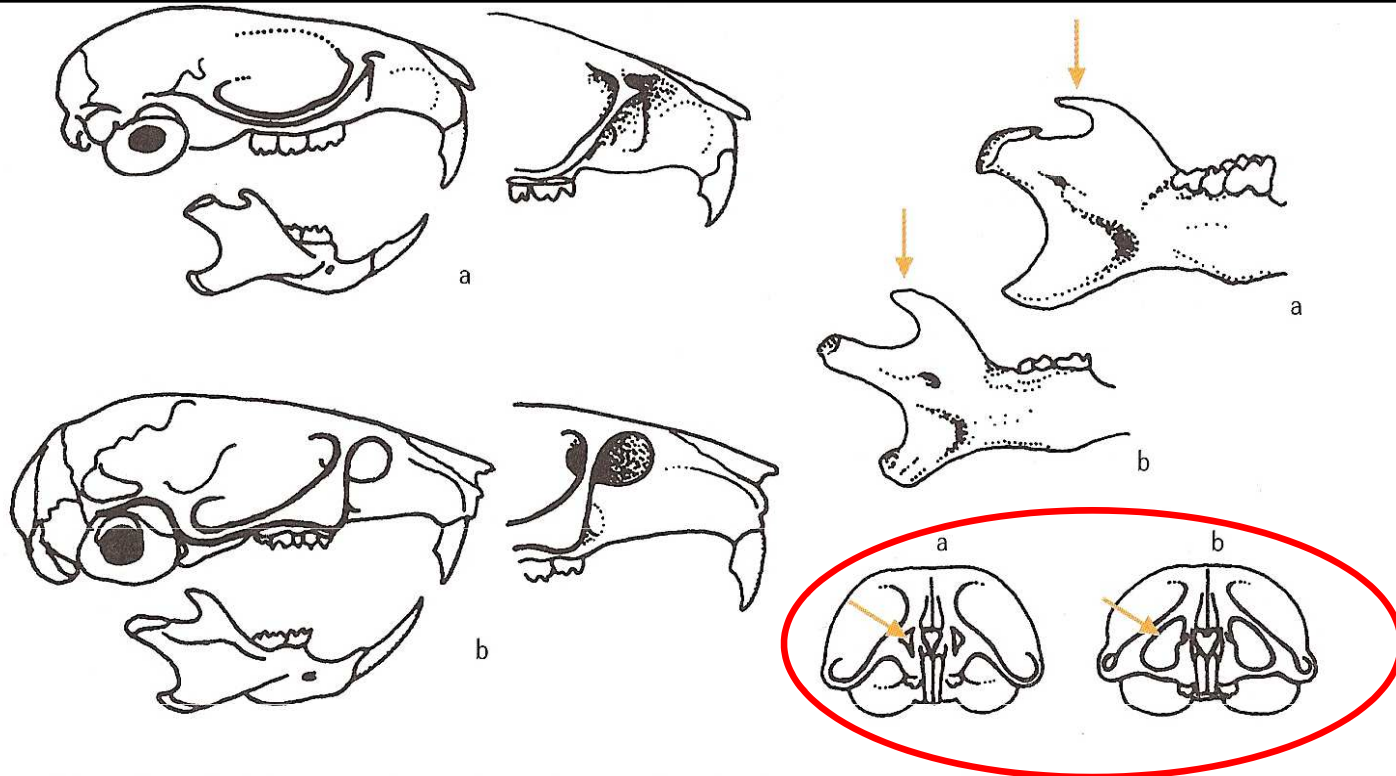

myšivka horská (*Sicista betulina*)

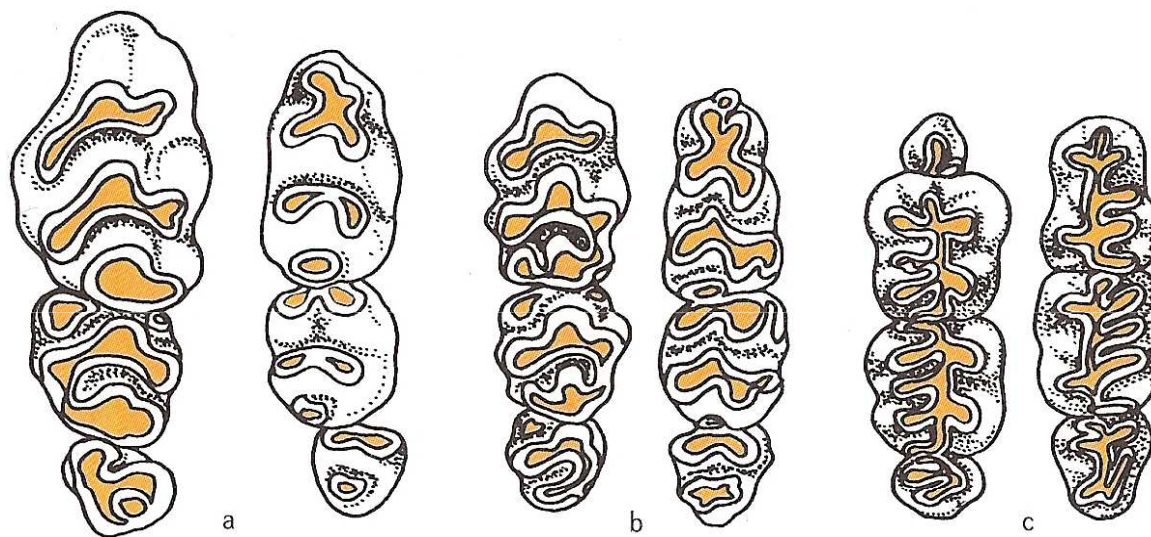

dlouhý ocas, tmavý pruh, vyšší polohy hor, velké podočnicové otvory (*Micromys* má malé), tupý svalový výběžek, delší nosní skořepina

Obr. 124: Lebka a určovací znaky myšky drobné (a) a myšivky horské (b)

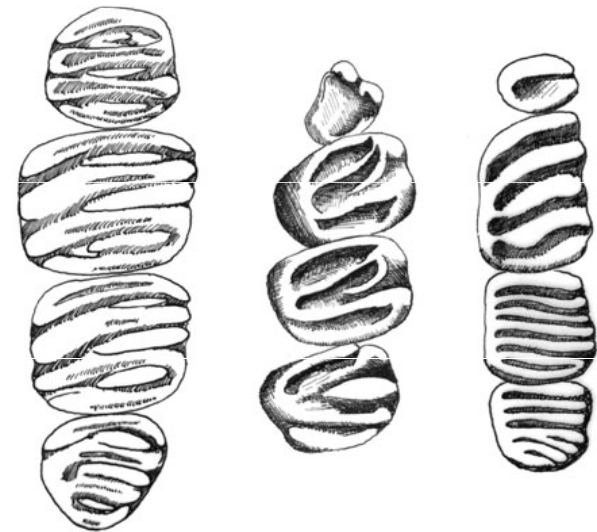

Obr. 125: Zuby myši domácí (a), myšky drobné (b) a myšivky horské (c)

čeled': plchovití (*Gliridae*)

- soumravná - noční aktivita
- stromy, keře
- huňatý ocas
- na předních nohách 4, na zadních 5 prstů
- stoličky s kořeny a s příčnými, rovnoběžnými hrbolky na žvýkací ploše
- hibernace (někteří až 8 měsíců)
- 1 0 1 3
1 0 1 3

čeled': plchovití (*Gliridae*)

plch velký (*Glis glis*)

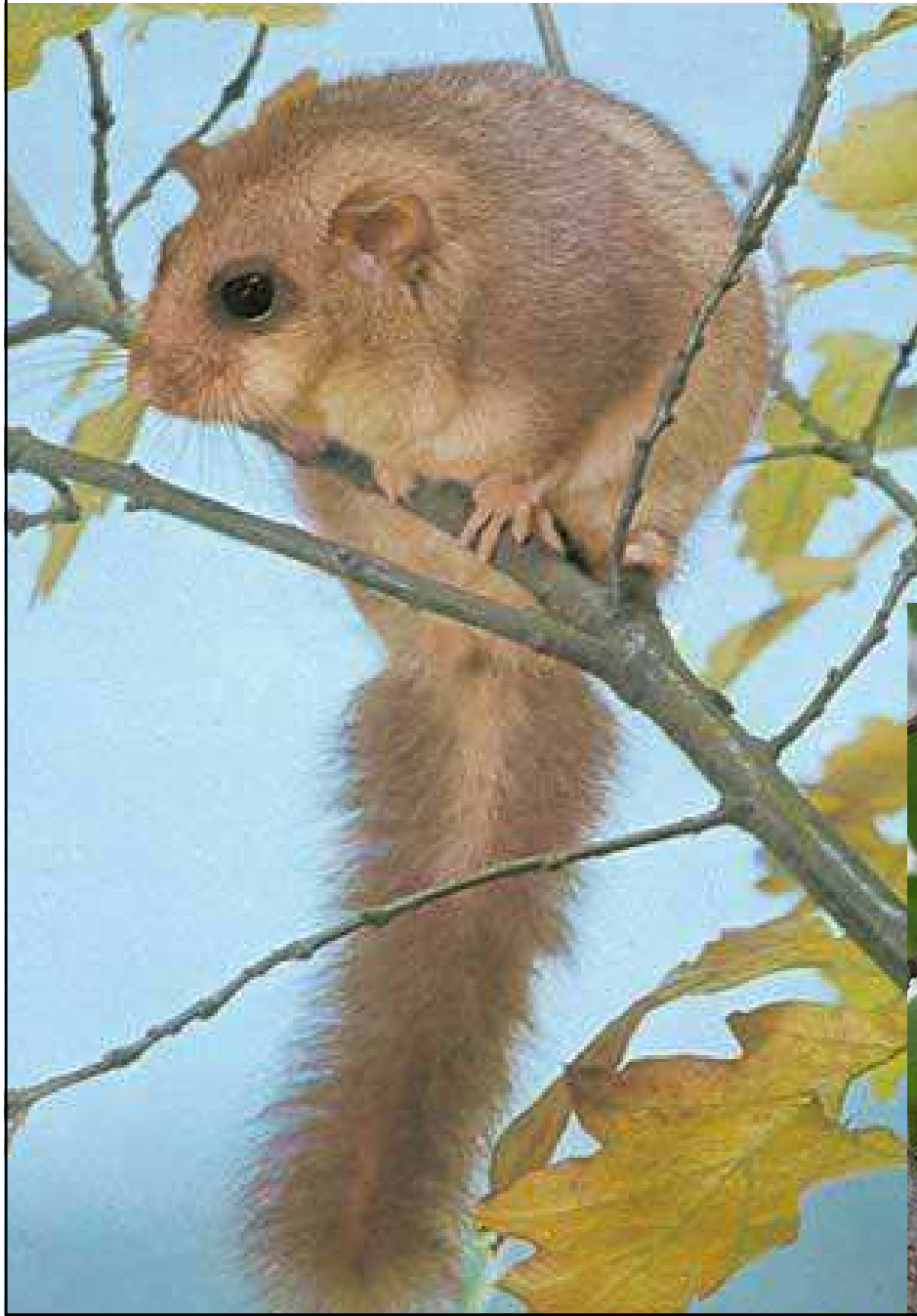
plšík lískový (*Muscardinus avellanarius*)

plch zahradní (*Eliomys quercinus*)

plch lesní (*Dryomys nitedula*)

plch velký (*Glis glis*)

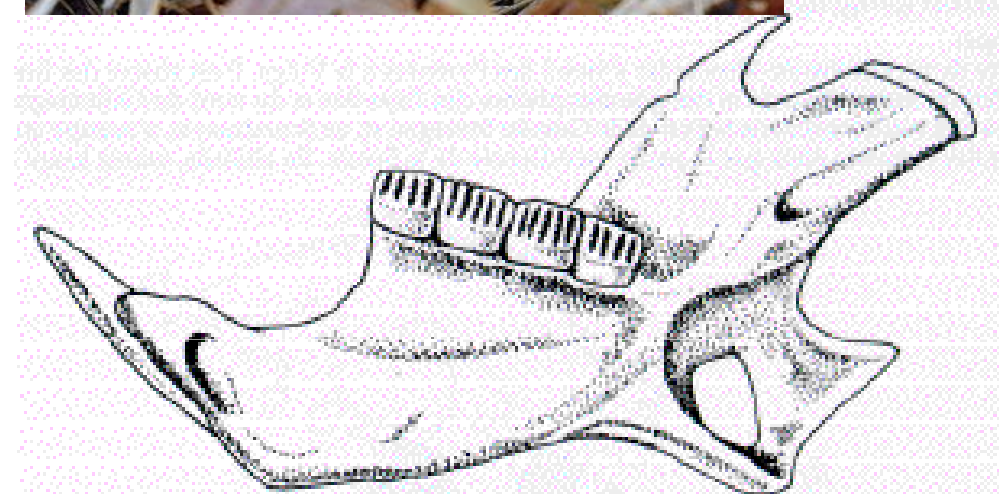
polštářky drsných chlupů na chodidlech,
velké boltce

plšík lískový (*Muscardinus avellanarius*)

© - josef hlasek
www.hlasek.com
Muscardinus avellanarius ae0579

bílá skvrna na hrudi, žemlová barva

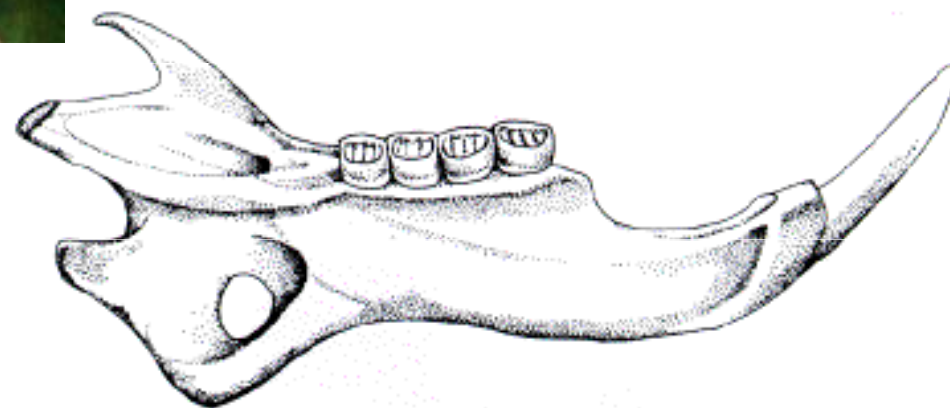

plch zahradní (*Eliomys quercinus*)

Střední Čechy, Západní Č.
Šumava, Lužické hory

uzdička až na krk, štětička na ocase,
delší boltce

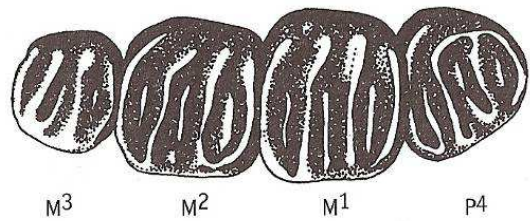

plch lesní (*Dryomys nitedula*)

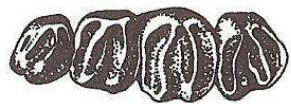
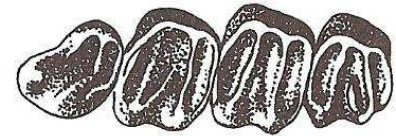
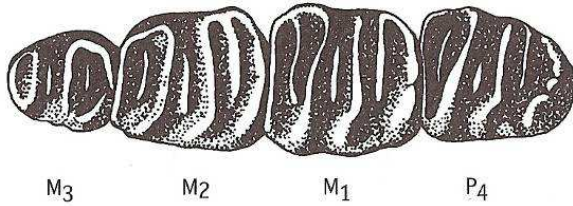

uzdička po ucho, S Morava - Jeseníky a Beskydy, K.Sněžník

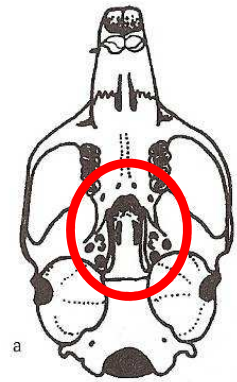
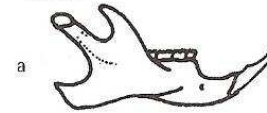
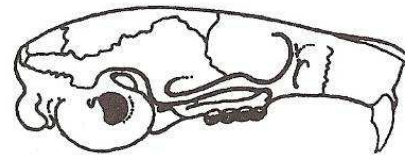
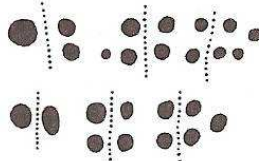
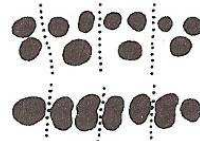
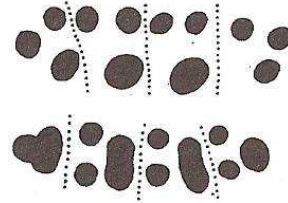
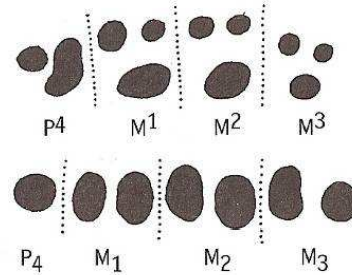

Obr. 114: Zuby našich plchů
(vysvětlivky viz obr. 113)

a

Obr. 115: Zubní alveoly
našich plchů (vysvětlivky
viz obr. 113)

Obr. 113: Lebka plcha velkého (a)
a dolní čelist p. zahradního (b),
p. lesního (c) a plšika lískového (d)

zajícovci (Lagomorpha)

- konvergence s hlodavci
- hlodáky mají podélnou rýhu, sklovina je u nich i ze zadu, za prvním párem hlodáků ještě dva malé řezáky, hypsodontní chrup
- velká diastema
- hypsodontní chrup
- dlouhé boltce a chodidla na zadních nohou

■ 2 0 3 3

1 0 2 3

cerkotrofie

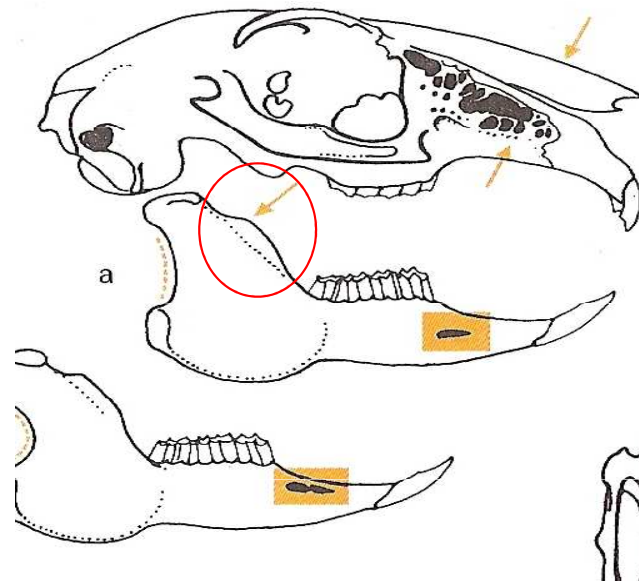
čeleď: zajícovití (*Leporidae*)

svalový výběžek nízký, slabě naznačen

2 páry řezáků s rýhou

zajíc polní (*Lepus europaeus*)

králík divoký (*Oryctolagus cuniculus*)

zajíc polní (*Lepus europaeus*)

delší zadní nohy,
nidifugní mlád'ata
superfetace

Široké otvory
na konci tvrdého patra,
menší nadočnicové
výběžky

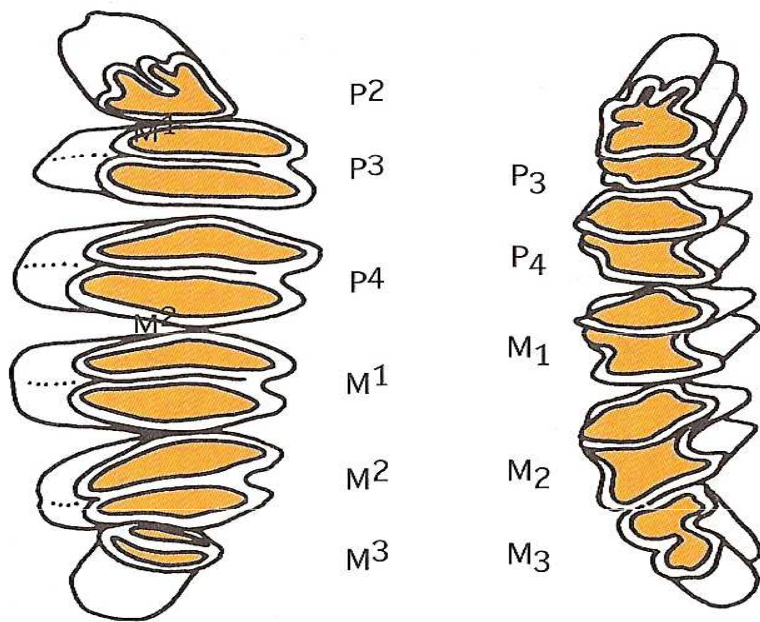

králík divoký (*Oryctolagus cuniculus*)

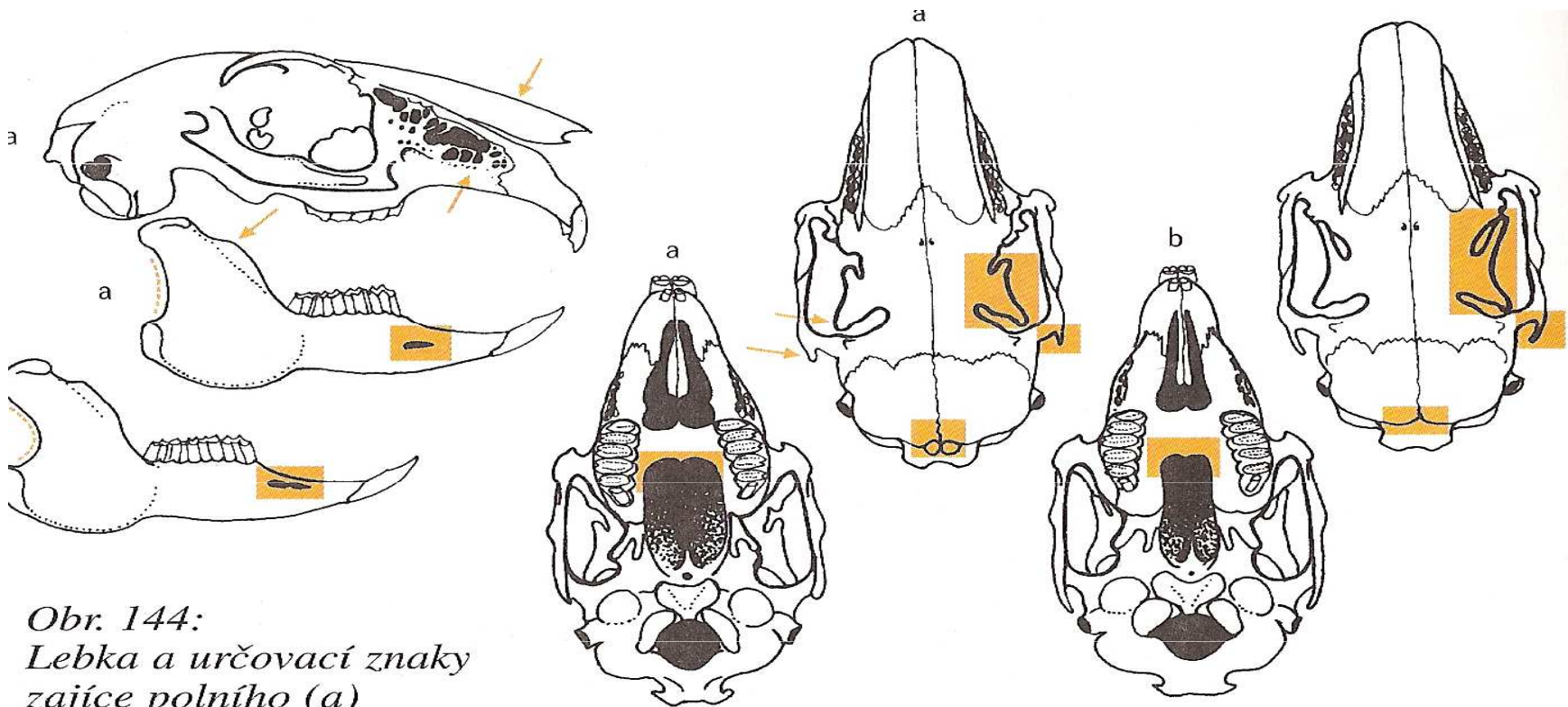
úzké otvory
na konci tvrdého
patra,
větší nadočnicové
výběžky

kratší nohy i boltce, nidikolní mlád'ata, kulatější hlava

zuby zajíc polní

Obr. 144:
 Lebka a určovací znaky
 zajíce polního (a)
 a králíka divokého (b)